

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Ἀμερικῆς
ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ 1955

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΙΚΗΣ, ΑΝΚΑΘΙΣΤΗΣ ΚΟΜΙΤΕΣ

Ε. Γ. Δ. της Κ. τ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΔΙΑΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Α'— ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἄνάμεσα καί στούς πρωτοπόρους μετανάστες, πού, ὡς γνωστόν, στό σύνολό τους, ἦσαν φτωχοί καί πνευματικά, ὑπῆρχε ἕνα ποσοστό, μικρό βέβαια, γραμματισμένων ἀνθρώπων, πού ζήτησαν τήν τύχη τους στήν Ἀμερική.

Ὑστερ' ἀπό μισό περίπου αἰῶνα Ἑλληνοαμερικανικῆς ζωῆς καί δράσεως, μπορούμε σήμερα, πού ζοῦμε τ' ἀποτελέσματα τῆς ζωῆς αὐτῆς, νά πιστοποιήσουμε ἕνα ἀναμφισβήτητο γεγονός—ὅτι, σχεδόν, ἕκαστό τῶν ἐκατό, ὅλοι οἱ μορφωμένοι μετανάστες, οἱ διανοούμενοι, ἀπέτυχαν στήν προσπάθειά τους νά βροῦν, ἢ νά κάνουν τήν τύχη τους στήν ξενιτειά.

Οὔτε ἕνας, μεταξύ ἐκείνων πού βρέθηκαν μέσα στά ἀλλεπάλληλα κύματα τῆς ἀποδημίας, δέν ὑπῆρξε ἢ δέν ὑπάρχει, πού νά «ἔκανε λεφτά». Ἀντίθετα, ἀρκετοί ἀπό αὐτούς, ὅπως ὁ πατέρας τῆς Ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας τῆς Ἀμερικῆς, ὁ Φασουλαρίδης, ὁ δικηγόρος καί ἱστοριογράφος Σεραφείμ Κανούτας, ὁ ἀληθινά ἀξιοπρόσεκτος, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν ποιητής Πετρόπουλος, ὁ Μιχάλης Πολίτης, καί τελευταίως ἐντελῶς, ὁ ζωγράφος Δ. Τριφύλλης, πέθαναν πάλμπτωχοι, σχεδόν στήν ψάθα!.. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, μὴ μπορῶντας νά προσαρμοστοῦν μέ τή νέα ζωή, τήν Ἀμερικάνικη, τόσο διάφορη τῆς δικῆς μας, τῆς Ἑλληνικῆς, μπερδεύθηκαν, ἢ μέ τις ἐφημερίδες, ἢ μέ τὰ σχολεῖα (δασκαλῆς), ἢ μέ τις Κοινότητές μας, καί ἀπλῶς ἔζησαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καί ἥττον, ἀξιόπρεπα—δέν πείνασαν δηλαδή... (ἀλλά, ποιός ὑγιής, μὴ ἀνάπηρος σωματικά καί πνευματικά, πεινᾷ στήν Ἀμερική;)

Ἄνάμεσα, λοιπόν, σ' αὐτούς ὅλους, θ' ἀναζητήσουμε τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους, πού δέν θᾶναι καμμιά ὑπερβολή, ἂν πῶ, πῶς θυσίασαν τήν καλοπέρασή τους, γιά νά μορφώσουν καί καθοδηγήσουν καί συντηρήσουν ἀναμμένη τή φωτιά τῆς Ἑλληνικῆς συνείδησης, ἀνάμεσα στή μάζα τῶν συνοδοιπόρων τους—τῶν πρωτοπόρων μεταναστῶν.

Μεταξὺ λοιπόν αὐτῶν ὑπάρχουν καί

μερικοί, πού ἐνῶ μπερδεύτηκαν μέ τήν ἀμερικάνικη παιδεία, γενικῶς, δέν ἔχασαν καθόλου μάλιστα, τὸν ἑλληνισμό τους. Τὸ εὐγλωττότερο παράδειγμα τὸ δίνει ὁ περίφημος Ἀναγνωστόπουλος, γνωστός παναμερικάνικα ὡς Ἀνάγνος, πού ἐνῶ ἔφτασε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε καί προτομὴ νά τοῦ στηθῆ, ἐκεῖνος παρέμεινε Ἑλληνας μέχρι μυελοῦ ὀστέων!..

Εἶναι πολὺ φυσικό, βέβαια, κάτι τέτοιο—γιατί ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος, στό κεφάλαιο αὐτό, προβάλλει τὴ μεγαλύτερη ἀντίσταση, στό ρεῦμα τῆς ξένης ἀφομοιωτικῆς δυνάμεως. Γιατί αὐτός, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, εἶναι σὲ θέση νά ξέρη, τί σημαίνει ἐθνικὴ-φυλετικὴ κληρονομιά καί παράδοση.

Θά μπορούσε κανεὶς ν' ἀναφέρη τέτοια παραδείγματα πολλὰ, ὅμως δέν ἀποβλέπουμε σ' αὐτό.

Ἐπιστρέφουμε, λοιπόν, στοὺς πρωτοπόρους πνευματικούς ἀνθρώπους, πού χάριν τῆς Ἑλληνικότητάς των, δέν ἔκαμαν κανένα ἀπολύτως συμβιβασμό, καί καμμιά ὑποχώρηση, ἀλλὰ στάθηκαν πεισματάρικα προσκολλημένοι καί προσηλωμένοι, σὲ ὅ,τι ἀψηλὸ καί ὠραῖο ἔσερναν μαζί τους, στή δεύτερη θετὴ τους πατρίδα, στήν Ἀμερική.

Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο, τὸ γύρω τους περιβάλλον, φυσικό, κοινωνικό, τεχνικό, οἰκονομικό κλπ., δέν μπόρεσε νά τοὺς μιλήσῃ στήν ψυχή. (Στοὺς διανοούμενους, ἐννοοῦμε, πού τὸ ὄργανο τῆς ἐκφράσεώς των, ἡ γλῶσσα, εἶναι τελείως διαφορετικό, ἢ μᾶλλον ἀγνωστο στό περίγυρό τους, ἐνῶ τὸ ἴδιο δέν συμβαίνει, προκειμένου γιά τοὺς καλλιτέχνες, καί τοῦτο, γιατί τὸ δικό τους ἐκφραστικὸ μέσο, ὁ χρωστήρας καί ἡ σμίλη, εἶναι παγκόσμια.) Οὔτε μιὰ στιγμή, οἱ διανοούμενοι, τῆς πρώτης αὐτῆς περιόδου, (μολονότι ξέρει καλά, ὅποιος βρέθηκε κι' ἔζησεν ἐδῶ κάμποσο, τί φοβερὴ πίεση ἔξασκεῖ, στὸν ἐσωτερικό μας κόσμον, καί στή σκέψη μας, φυσικά, αὐτὸ τὸ καταπιεστικὸ περιβάλλον—ἢ Ἀμερικάνικη ἀτμόσφαιρα καί

ὁ τρόπος ζωῆς), δὲν λησμόνησαν τὴν καταγωγή τους.

Μὴ ζητήσετε λοιπόν, τέτοιους προσανατολισμούς, σὲ ὄλους ἐκείνους, τοὺς λίγους βέβαια Ἑλληνοαμερικανοὺς πρωτοπόρους διανοομένους (πεζογράφους, ποιητάς, ἱστοριογράφους, δημοσιολόγους καὶ δημοσιογράφους), ποὺ μὲ τὸ γραφτὸ λόγο ζήτησαν νὰ ἐκφραστοῦν, ὄντας σὲ ξένη χώρα.

Δὲν ξέρω, βέβαια, τί θὰ μπορούσε νὰ συμβῆ, κατὰ ποῖο τρόπο δηλαδή, θὰ ἀντιδρούσε, ἓνας πραγματικῶς μεγάλος λογοτέχνης, ἂν βρίσκονταν ἐδῶ, γιὰ ὅλη του τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ—ἂν, πρῶτον, θὰ ἀρνιόταν τὸν παλῶ του ἑαυτοῦ (τὴ συνείδησή του μᾶλλον λόγια) καὶ δεύτερον, κατὰ ποῖο τρόπο, θὰ συνέβαινε, ἓνα τέτοιο παράξενο γεγονός.

Νομίζω, μὲ τὴ λίγη καὶ μικρὴ πείρα ποὺ ἔχω, πῶς ὅσο πιὸ μεγάλος εἶναι ὁ Ποιητής, τόσο πιὸ μεγάλη ἀντίσταση προβάλλει στὸ γύρω του ξενικὸ περιβάλλον. Ἔτσι, ἀναμφιβόλως, θὰ ἔκαμνε, μιά τέτοια στάση, δηλαδή θὰ τηροῦσε καὶ ὁ Παλαμᾶς καὶ ὁ Σικελιανός.

Αὐτὸ τὸ λέω, γιατί, ἐνῶ ἀνάμεσα στοὺς πέντε-δέκα Ἑλληνοαμερικανοὺς, ποὺ ἐμφανίσθηκαν, κατὰ τὴ διάρκειά τῶν πρώτων 50-60 χρόνων τῆς ζωῆς μας ἐδῶ, κανεὶς δὲν εἶχε ἢ ἔχει ἓνα τέτοιο καὶ τόσο μεγάλο πνευματικὸ ἀνάστημα, ὡστόσο, καὶ κανεὶς ἐπίσης δὲ συνεμάχησε μὲ τὸ περιβάλλον του τὸ καινούργιο.

Ὅμως, πόσο, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο, εἶναι ἀληθινὰ συγκινητικὸ, τὸ φαινόμενο ἀνθρώπων ποὺ ἔμειναν τελείως ἀδιάφοροι καὶ ψυχροί, μπροστὰ στὸ νέο περιβάλλον, ὅπου βρέθηκαν μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ σταδιοδρομήσουν καὶ νὰ ζήσουν μέσα σ' αὐτό, τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς των. Ἔτσι τὴν πηγὴ τῆς ἔμπνευσῆς των τὴν ἀνεζήτησαν πάντοτε στὴ μνήμη, τὴ δεμένη μὲ τὰ πάτρια χῶματα.

Πιστεύω πῶς ὁ ἔρωτας γιὰ τὴ γενέθλια γῆ, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν βρεθῆς καὶ ὅσοδῆποτε καὶ ἂν σοῦ μειδιάση ἢ τύχη, αὐξάνει καὶ φουντώνει καὶ γίνεται χεῖμαρρος ὀρμητικὸς, ἔτοιμος καὶ ἱκανὸς νὰ παρασύρῃ κάθε τί ποὺ θὰ τολμοῦσε νὰ πάη κόντρα στὸ τυφλὸ, ἀσυγκράτητο ρεῦμα του!...

Ἴδου ὁ Κάλβος, καὶ Ἴδου ὁ Πάλλης καὶ Ἴδου, ἀκόμα καὶ ὁ Καβάφης (ἂν καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ, γιὰ πολλοὺς γνωστοὺς λόγους, τόσο ξένη, ὅσον ἡ Ἀμερικὴ λ.χ., ἢ ἡ ἴδια ἢ Γαλλία κλπ.) Ἴδου ἀκόμα ὁ Καπετανάκης καὶ ἀκόμα περισσότερο, ὁ Ἑλληνοαμερικανὸς ποιητὴς Θεόδωρος Γιαννακούλης, ποὺ ἐνῶ πέρασεν ἐδῶ τὰ τρία καὶ περισσότερο τέταρτα τῆς ζωῆς του, εἶναι Ἕλληνας, καὶ δταν γράφει στὰ Ἑγγλέζικα καὶ ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν γράφῃ!

Νὰ ἡ ἀπόδειξη :

ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟ

Πρᾶο, γαλάζιο δειλινό· γαλάζιο πανηγύρι,
θάλασσα χρυσοπράσινη, οὐρανὸς ζαφεῖρι,
μπάτης μουρμούρης, λαγαρὸς λιβάερας, καΐκια,
μπρίκια, φελούκες, πάσσαρες, καμίκια κι' ἀρμυρίκια

Πλάι - πλάι μὲ τὴν ψαρόβαρκα, τὸ γλᾶρο καὶ τὸ κύμα,
ἢ ἔλῃα κι' ἡ ἐκκλησιά, τὸ φορτωμένο κλῆμα,
κι' ὁ τρυγητὴς τραγουδιστὴς φορτώνει τὸ μουλᾶρι,
μαῦρη σταφίδα σὲ χρυσὰ κανίστρια κεχριμπάρι.

Βουτίζει φτερωτὸς λαός, στὰ φύλλα καὶ στὰ κλώνια,
μελισσολόι, ζούζουλα, τζιτζίκια, μελιγκόνια.
Κι' ἓνας σγουρὸς ἀμπελουργός, τσιμπᾷ τὸ σταφύλι,
ρουμπίνι ρόγα, ὁ ἀλικὸς χυμὸς στὰ χεῖλη.

Κι' ὅπου τὸ μάτι πλανηθεῖ στὸ διάφανο ἀκρογιάλι,
ἀπ' τὸ κανάλι στὴν πλαγιά καὶ στὸ κανάλι πάλι :
Ἡλιοκαμένα μέτωπα, κόμες χυτὲς στὸ μπάτη,
κι' ἡ φαντασία μὲ χρώματα καὶ σχήματα γιομάτη!...

* * *

Συλλογίζομαι λοιπόν, πῶς θὰ πρεπε λές, νᾶρθη τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ν' ἀποφασισθῆ δηλαδή ἡ πανηγυρικὴ αὐτὴ ἔκδοση, γιὰ ν' ἀνέλθουν στὴν ἐπιφάνεια, ὄλοι, ἢ σχεδὸν ὄλοι ἐκεῖνοι οἱ πρωτοπόροι ἀπόδημοι διανοοῦμενοι, ποὺ ἔκαμαν πράξη, τὴ γνωστὴ, ἐξάισια παραίνεση τοῦ Σολωμοῦ. Γιατὶ ἀληθινὰ, ἔκλεισαν μέσα στὴν ψυχὴ τους τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπ' αὐτὴν ἀντλοῦσαν ἔχοντάς τὴν πάντα ὁδηγὸ καὶ σκοπὸ τους.

* * *

Τὰ εἶδη ποὺ καλλιέργησαν οἱ Ἑλληνοαμερικανοὶ διανοοῦμενοι, εἶναι ὁ στίχος (λυρικός, ἐπικός καὶ σατιρικός), τὸ διήγημα, ἡ κριτικὴ τοῦ βιβλίου καὶ θεμάτων τῆς λογοτεχνίας γενικὰ, τὸ πεζοτράγουδο, τὸ χρονογράφημα, ἡ ταξειδιωτικὴ ἐντύπωση καὶ ἡ ἱστορικὴ μελέτη.

Κανένας δὲν ἔγραψε μυθιστόρημα, οὔτε θεάτρο (ἐκτὸς τοῦ Πῶλ Νόρ, ποὺ ὅμως δὲν πρωτοεμφανίσθηκεν ἐδῶ, ὡς γνωστόν), οὔτε κριτικὴ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ θεάτρου, οὔτε διάλογο, ἐπιστολὴ ἢ τέλος, βιογραφία.

Προτοῦ ὅμως μποῦμε σὲ λεπτομέρειες, ἴσως πρέπει νὰ ποῦμε, πῶς ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Καζαντζῆ, τὸν Ἑλληνοαμερικανὸ Παπαδιαμάντη, ὅπως τὸν ἀπεκαλέσαμε (κύττα «Ἐθν. Κήρυκα» 12 καὶ 26 Ὀκτ. 1955), κανένας ἄλλος Ἑλληνοαμερικανὸς διανοοῦμενος δὲν ὑπάρχει, ποὺ νὰ ξεχωρίζῃ, νὰ βγαίνει δηλ. πάνω ἀπ' τὸ μέτριο, μεταξὺ ἐκείνων, ποὺ δὲν ὑφίστανται στὴ ζωὴ. Ὅσο γιὰ τοὺς ζωντανούς, αὐτοὶ μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Θ. Γιαννακούλη, στὴν ποίηση, εἶναι ἀρκετὰ ἢ πολὺ πιὸ μπροστὰ, ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητας, ὅπως

θὰ δῆ καὶ θὰ πιστοποιήσῃ ὁ ἀναγνώστης τοῦ τεύχους αὐτοῦ, ὅπου δείγματα τῆς

πνευματικῆς προσφορᾶς καὶ ἐπιδόσεως τοῦ καθενὸς ἔχουν συμπεριληφθῆ.

Β'. ΟΙ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ

Ἀπὸ μιὰ παράξενη σύμπτωση, πρῶτος κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ, μέσα στὴν ὁμάδα τῶν πρωτοπόρων Ἑλλήνων διανοουμένων, ἔρχεται ὁ Ἡπειρώτης Κωνσταντῖνος Καζαντζῆς, ποὺ εἶναι συγχρόνως, καὶ ὁ σπουδαιότερος ὄλων — ὡς χθὲς δέ, ἐντελῶς ἀγνώστος! (Γι' αὐτὸ χαρακτηρίσαμε τὴν περίπτωσή του, παράξενη. Κύττα τὸν «Ἐθν.Κήρυκα» τῶν παραπάνω ἡμερομηνιῶν).

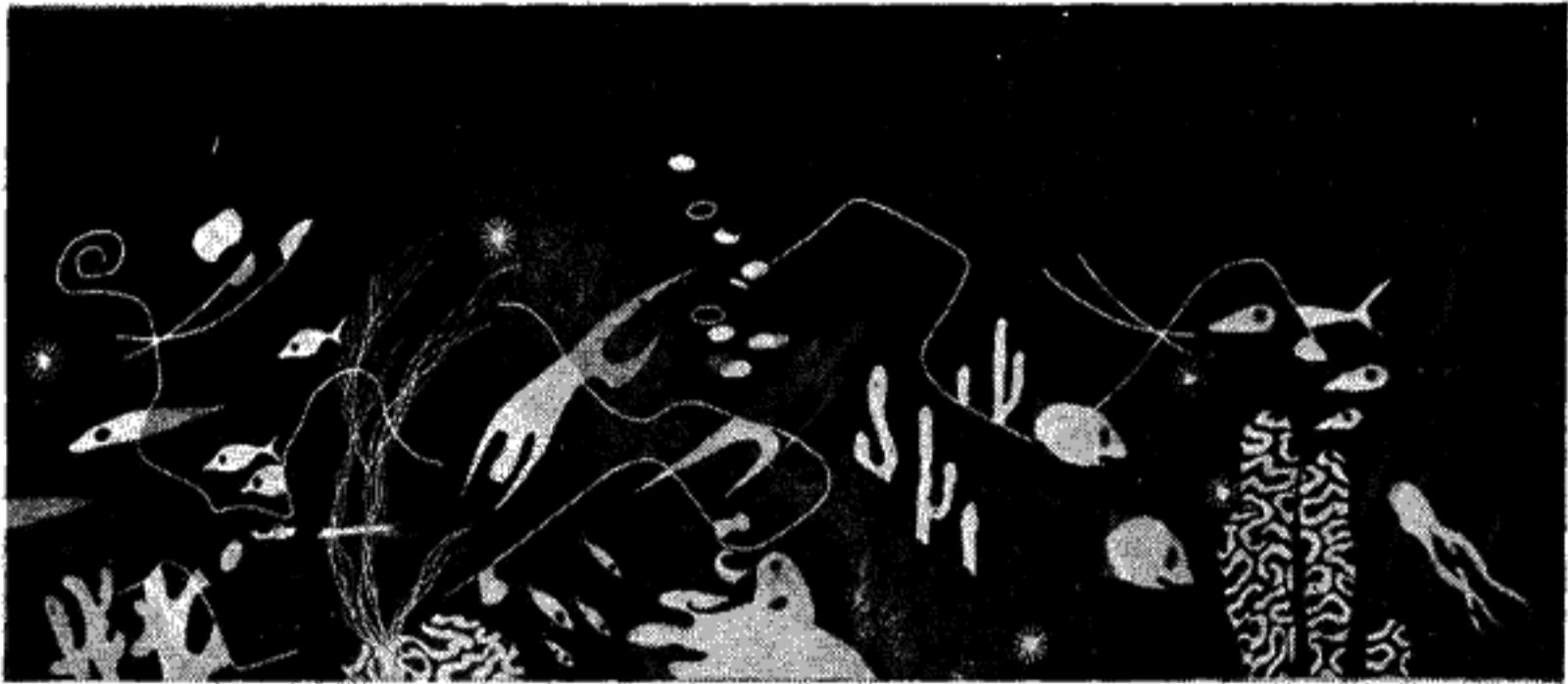
Ὁ Καζαντζῆς ἦρθε στὴν Ἀμερικὴ, λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ 1892, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὸ γράμμα ποὺ ἔγραψε ἀπὸ δῶ, ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη, τὸ Δεκέμβρη τοῦ ἔτους αὐτοῦ, πρὸς τὸ φίλο του καὶ συμπατριώτη του Κώστα Κρυστάλλη, ποὺ ἐκτιμώντας, ὄχι ὅμως, ὅσο ἔπρεπε, καὶ ὅσο τοῦ ἀξίζε (τοῦ Καζαντζῆ) τὸ περιεχόμενο τοῦ γράμματός αὐτοῦ, ποὺ θέμα του ἔχει τοὺς φιλολογικοὺς διαγωνισμοὺς, τὸ πρόταξε στὴ συλλογὴ του «Ὁ Τραγουδιστῆς» ἀντὶ προλόγου. Ἀλλὰ γιὰ τὸν ἐξαίρετο καὶ πολυσύνθετο αὐτὸν λογοτέχνη καὶ ἀγωνιστῆ, λέμε, σὲ ἄλλη σελίδα, ξεχωριστῆ, περισσότερα.

Συγχρόνως ἢ λίγο πρὶν (1889) ἀπὸ τὸν Καζαντζῆς, ἔρχεται ὁ πατέρας τῆς Ἑλληνοαμερικανικῆς δημοσιογραφίας, ὁ Κωνστ. Φασουλαρίδης, ποὺ εἶχε σπουδάσει στὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, καὶ στὸ περίφημο Πολυτεχνεῖο τῆς Βοστώνης. Ὁ Φασουλαρίδης δὲν ἔχει σχεδὸν καμμιὰ σχέση μὲ τὴ φιλολογία γενικά, μὰ εἶναι ὁ πρῶτος Ἑλληνοαμερικανὸς δημοσιογράφος ποὺ ἔρχεται στὴν Ἀμερικὴ, καὶ ἰδρύει ἐφημερίδα, τὸ «Νέο Κόσμο» στὰ 1892, στὴ Βοστώνη, καὶ κατόπι, μετὰ ἀπὸ χρόνια, στὰ 1905, στὴ Νέα Ὑόρκη τὴ «Σημαία», καὶ τὴν ἐπόμενη χρονιά, στὰ 1906, τὴ «Θερμοπύλαι-Σημαία». Ὁ Φασουλαρίδης ἦταν ἤδη δημοσιογράφος ὅταν ἦρθε στὴν Ἀμερικὴ — εἶχε ἐργασθῆ στὸ «Νεολόγο» τῆς Πόλης. Δὲν ἔγινε δηλαδὴ ἐδῶ, ὅπως ἕνα σωρὸ ἄλλοι, γιὰτὶ δὲν εἶχαν κάτι ἄλλο, καλλίτερο νὰ κάνουν, ὅπως λ.χ. ὁ Βλαστός τῆς «Ἀτλαντίδος», ποὺ ξεκίνησε γιὰ μπίζινες-μέν. Γιατὶ, ὅπως γράφει ὁ Μαλαφούρης, στὸ βιβλίο του «Ἑλληνες τῆς Ἀμερικῆς», «ὁ Βλαστός ἐγκατεστάθη στὴ Νέα Ὑόρκη, καὶ ἰδρυσε στὴν ἀρχὴ ἕνα ναυλομεσιτικὸ γραφεῖο, καὶ ἀργότερα, ἐμπορικὸ οἶκο εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν» (σελ. 228).

Ἴδου ἕνα δεῖγμα τοῦ γραψίματος τοῦ Νισύριου Ἑλληνοαμερικανοῦ δημοσιογράφου: (γράφει γιὰ τὸ μεγάλο φιλέλληνα, τὸν Σάμουελ Χάου, τὸν πεθερὸ τοῦ Ἀναγνωστόπουλου, στὸν «Νέο Κόσμο», τὴν

25ῃ Μαρτίου 1892). «Ἀφοῦ ἀπέκτησε τὸ ἰατρικὸν δίπλωμα, ἐσκόπει νὰ διαμείνῃ ἐν τῇ πόλει τῆς γεννήσεώς του, μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμά του, ὅτε τὸ ρωμαντικὸν τοῦ χαρακτήρος του, παρώρμησεν αὐτόν, πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν. Ἡ ἀναγγελία τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, διελθοῦσα ἀστραπηδὸν πᾶσαν τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ἐξηκοντίσθη πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἤναψε κυριολεκτικῶς εἰπεῖν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ νεαροῦ Χάου, πυρκαϊὰν ἀγίου, ἱεροῦ καὶ ἀκατασχέτου ἐνθουσιασμοῦ. Ἐξαίσιον, γενναῖον καὶ ὑπεράνθρωπον αἶσθημα, ὤθει τὸν νεαρὸν Ἀσκληπιάδην εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο, παρώτρυνε αὐτόν, ν' ἀπαρνηθῆ εὐτυχίαν, μέλλον, καὶ τάς ἐν τῇ πατρίδι ἀναπαύσεις. Ἡ ἐξ Ἰταλίας εἰς Ἑλλάδα μετάβασις τοῦ περιβλέπτου τῆς Ἀγγλίας φιλέλληνος, Λόρδου Βύρωνος, εἶχε διασαλπισθῆ καθ' ὅλην τὴν Ἀμερικὴν, τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ εὐγενοῦς ἐκεῖνου ἀνδρός, ἐμιμήθη καὶ ὁ ἐνθερμος αὐτοῦ θιασώτης Σαμουήλ Χάου, ὅστις, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, ἐθεώρησε καθῆκον αὐτοῦ, νὰ ἀφιερῶσθαι ὅλας τὰς δυνάμεις του, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς δεσμίου μητρὸς τῶν φώτων καὶ τῆς ἡμερώσεως, καὶ νὰ ριφθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτῆς. Ἐνθουσιῶν δὲ καὶ πολλὰ «κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμὸν» ἔχων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ὡς τὴν ὄνειρεῦσθαι, ἀπέπλευσεν ἐκ Βοστώνης, διευθυνόμενος πρὸς τὴν Μεσόγειον. Φθάσας εἰς τὴν Μελίτην, ἐπεβιβάσθη, μετὰ βραχυχρόνιον αὐτόθι διαμονήν, ἐπὶ Αὐστριακοῦ Ἰστιοφόρου πλοίου, καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν, ἀφίκετο εἰς Μονεμβασίαν. . . . Οὕτω, δύο τῶν διαπρεπεστέρων καὶ κρατίστων ὑπερμάχων καὶ συνηγόρων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας, ὁ Βύρων καὶ ὁ Χάου, εὐρέθησαν ταυτοχρόνως ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἀμφότεροι κατήλθον εἰς τὴν ἡμετέραν πατρίδα, ἵνα διακινδυνεύσωσι τὰ πάντα, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως αὐτῆς».

Ὁ Σεραφεῖμ Κανούτας, ἦρθε στὴν Ἀμερικὴ στὰ 1905. (Στὸ Πανηγυρικὸ τεῦχος τοῦ «Ἐθν.Κήρυκος», Ἀπρίλιος 1925, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει δεκαετίας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του, βλέπουμε στὰ σχετικὰ, ποὺ ἀφιερῶνται στὸν Καρπενησιώτη αὐτόν δικηγόρο διανοούμενο, τὶς λέξεις: «Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀμερικὴν πρὸ εἰκοσαετίας». Κανένας ἄλλος, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ αὐτῆ, δὲν γράφει, πότε ἀκριβῶς ἦρθεν ἐδῶ). Ὁ Ἑλληνοαμερικανὸς αὐτὸς πνευματικὸς ἀνθρώπος, ποὺ σπούδασε στὴν Ἀθήνα Νομικὰ καὶ στὸ Λέμπανον τῆς Πολιτείας Τέ-

ΤΖΩΝ ΒΑΣΣΟΣ

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ

νεσου κυριολεκτικὰ ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του ὀλόκληρη, τοὺς ἀγῶνες του καὶ τοὺς μόχθους του, ἐναντίον δὲ τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ οικογενειακοῦ του συμφέροντος, στὴν ὑπόθεση τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς. «Ὁ Κανούτας, καθὼς γράφουμε ἐπὶ τῇ συμπληρώσει μιᾶς δεκαετίας ἀπὸ τὸ θάνατό του (Ἀπρίλης τοῦ 1943) στὸν ἐδῶ «Ἐθν. Κήρυκα» (25 Ἰουλίου 1953), ὑπῆρξε γνήσιος ἐκπρόσωπος τοῦ ἀληθινοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲν γνωρίζει συμβιβασμοὺς καὶ τὰ παρόμοια, καὶ γι' αὐτό, ποτὲ δὲν παρεξέκλινε ἀπὸ τὴν εὐθεῖα γραμμὴ. Ἄν καὶ εἶχε πολλὰ καὶ πολύτιμα ἐφόδια, πνευματικὰ καὶ διανοητικὰ, καὶ περγαμηνές αὐτῶν καὶ βεβαιώσεις, ἀλλὰ καὶ φιλεργατικότητα καὶ εὐφυΐαν, προτίμησε, σὰν διανοούμενος, μὲ ἀξιοσημείωτες ἱκανότητες, νὰ σταθῇ συνεπῆς καὶ πιστὸς στὴν ἀποστολὴ του, παρὰ νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ συμβιβασθῇ καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ, φυσικὰ, μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀμβλύνη τὴν ὀδυνηρὴ αἰχμηρότητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μὲ τίς τόσες ὑποχρεώσεις τῆς.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, συνεχίζαμε, ὁ βιογράφος τοῦ Ἑλληνοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, προτίμησε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη, παρὰ νὰ σουλατσάρῃ ἀσκοπα τελείως ἐπάνω - κάτω, στὴν ἀτέρμονη πεδιάδα τοῦ κόσμου, ὅπου συνωθοῦνται καὶ διαγκωνίζονται, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, τὰ ἑκατομμύρια τῶν πολλῶν, ἕνα νούμερο κι' αὐτός, δίχως προσωπικότητα καὶ δίχως ὄνομα... Καὶ βάλθηκε νὰ δώσῃ στοὺς ὀμαίμους ἀδελφούς του, σὲ μᾶς ὄλους, ὅ,τι μπορούσε καλλίτερο, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ, ν' ἀνεβάσῃ καὶ αὐτός, τὴν πεσμένη στάθμη τοῦ φυλετικοῦ καὶ πνευματικοῦ αἰσθήματος μας». (Ὁ Κανούτας ἔγραψε ἀρκετὰ βιβλία, μεταξὺ αὐτῶν ὅμως δύο εἶναι τὰ σπουδαιότερα - τὸ περὶ ἑλ-

ληνισμοῦ Ἀμερικῆς, πρῶτο στὸ εἶδος του, καὶ τὸ περὶ Χριστ. Κολόμβου ὅπου, μὲ νέες καὶ ἀδιάσειστες ἀποδείξεις, ἀποκαλύπτει τὴν ἑλληνικὴ καταγωγὴ τοῦ μεγάλου ἐξερευνητή.)

Ἄλλος ἀξιόλογος Ἑλληνοαμερικανὸς διανοούμενος, εἶναι ὁ πασίγνωστος Ἀριστείδης Φουτρίδης, μεταφραστὴς τοῦ Παλαμᾶ. Ὁ ἐξ Ἰκαρίας λόγιος, ἐπειτ' ἀπὸ καλὲς σπουδὲς στὰ ἐδῶ μεγάλα πανεπιστήμια (Χάρβαρντ κλπ.), ὅπου εἰδικεύθηκε στὴ φιλολογία, ἔγραψε στίχους στὰ ἑγγλέζικα (Λάιτς ἄτ ντάουν, 1917), ὅλο του δὲ τὸ ἐνδιαφέρον, τὸ ἔστρεψε στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, ποὺ τὴ διάδοσή της στὴν Ἀμερικὴ, τὴν ἔκαμε σκοπὸ τῆς ζωῆς του. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, πῆγε στὴν Ἑλλάδα μὲ ὑποτροφία, καὶ σὲ διάφορες ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης. Μετέφρασε ἔργα τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τὰ σχολίασε, ἐξεδόθησαν δὲ αὐτὰ στὶς ἐκδόσεις τοῦ παραπάνω Πανεπιστημίου. Μετέφρασε τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», καὶ μαζὺ μὲ τὴν Δήμητρα Βακᾶ, τὴν «Τρισεύγενη». Ἐπίσης, στὶς ἐκδόσεις τοῦ Πανεπιστημίου Καϊμπριτζ, τίς «Ἐκατὸ Φωνές». Ὅπως γράφει ὁ Μαλαφούρης, «ὁ Φουτρίδης, δίχως ἀντίρρηση, συνέβαλε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, γιὰ τὴ διάδοσι τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων στὴ χώρα αὐτή, κατὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος». Ἀλλὰ ὁ θάνατός του, πᾶνω στὰ 36 του χρόνια (1887 - 1923), ἔκλεισε τὸ κεφάλαιο τῆς ζωῆς του, περὶ τόσα ὑπόσχονταν. Ἀξιοσημεῖωτο, πάντως, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Φουτρίδης ξεκίνησε καθαρευουσιάνος, «ὅμως δὲν ἀργήσῃ νὰ ἀντιληφθῇ, ὅτι ἡ ζώντανή γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶναι τὸ μόνο κατάλληλο ὄργανο γιὰ τὴ δημιουργία βιώσιμης φιλολογίας. Ἔτσι ἔγινε θιασώτης τῆς δημοτικῆς, καὶ ἀνέλαβε νὰ παρουσιά-

ση τῆ φιλολογικῆ παραγωγή τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, μετὰ τὴ μετάφρασι κομματιῶν ἀπὸ τὸ ἔργο κορυφαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων». (Κύττα Μαλαφούρη, σ. 303).

Πραγματικά, ὁ Φουτρίδης, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ πὺ ἀγάπησε κι ἔνοιωσε βαθιά, καὶ βάλθηκε νὰ τὸν κάμη γνωστὸν ἐδῶ στὴν Ἀμερικὴ, μετέφρασεν, ἐπίσης μετὰ τὴ Δήμητρα Βακᾶ, ἔργα τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ Καρκαβίτσα καὶ ἄλλων κορυφαίων μας πεζογράφων.

Ἄλλος ἀξιόλογος ἑλληνοαμερικανὸς διανοούμενος, εἶναι ὁ Πατρινὸς Π. Ν. Πετρόπουλος, γιὰ τὸν ὁποῖο, δυστυχῶς, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Καζαντζῆ, κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους πὺ ἀσχολήθηκαν μετὰ τὴν ἱστορία καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀποδήμων Ἀμερικῆς, δὲν ἔγραψε οὔτε μίαν λέξη. Μῆτε ὁ Κανούτας, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ξεκινοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πὺ ἔγραψαν βιβλία γιὰ τὸν ἑλληνισμό τῆς Ἀμερικῆς, ἔχοντάς τον γιὰ πηγή (μολονότι καὶ παραλείψεις ἔχει, καὶ λανθασμένες πληροφορίες κάπου - κάπου δίνει καὶ μερικὰ γεγονότα δὲν τὰ ἐξετίμησε δεόντως) δὲν τὸν ἤξερε! Ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ δυὸ χρόνια, ἔπεσε στὰ χέρια μου, ἡ μοναδική του ποιητικὴ συλλογὴ «Ἀπὸ τὰ ξένα», καὶ ἐκτοτε γράφοντας (κύττα Περ. Κρικὸς) καὶ μιλῶντας δεξιὰ κι ἄριστερά,

ἔκαμα γνωστὴ τὴν ὑπαρξὴ του. Συνέπεια αὐτοῦ τοῦ θορύβου ἦταν καὶ ἡ εὐχάριστη ἀποκάλυψη, ὅτι πολὺ πῖο μπροστὰ ἀπὸ μένα, ἕνας ἄλλος ἑλληνοαμερικανὸς διανοούμενος, ὁ εὐγενικὸς φίλος κ. Πύρος Ντέλλας, εἶχεν ἀσχοληθεῖ μετὰ τὸν Πετρόπουλο («Ἐθν. Κήρυξ», 27 Αὐγούστου 1944).

Ἡ συλλογὴ τοῦ Πετρόπουλου τυπώθηκε ἐδῶ, στὴ Νέα Ὑόρκη, στὰ 1918. Ἐκεῖνο πὺ τὴν διακρίνει καὶ τὴ σφραγίζει, εἶναι τὸ ἔντονο αἶσθημα τῆς νοσταλγίας, πὺ ἄλλωστε εἶναι καὶ ἡ πηγή, τὸ κίνητρο, τῆς ἐμπνευσῆς του.

Νὰ μερικὰ δείγματα:

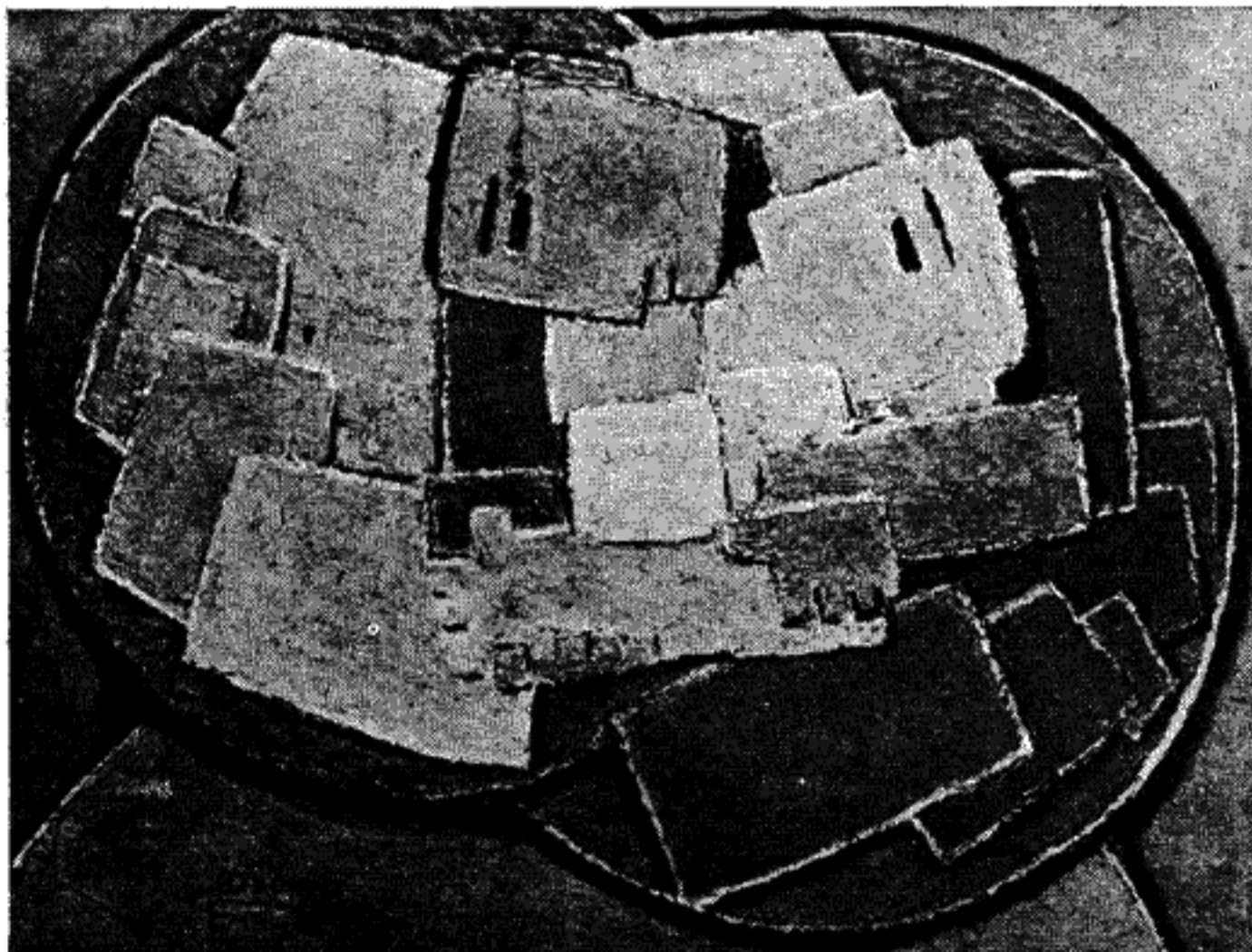
Στὴν Μίς Τζαῖν Ἀνταμς (προστάτιδα τοῦ Μετανάστη).

Λευκό, σεμνό, κρινόστεφο,
στάθηκε τ' ἀγαμὰ σου,
μέσ' τὶς ἀμέτρητες καρδιές
πὺ σ' εὐλογοῦν γλυκά,

Καὶ ἡ ἀρετὴ περήφανη,
πιθώνει στὰ μαλλιά σου,
θριάμβου φωτοστέφανο,
ν' ἀστράφτη μαγικά.

ΝΙΑΓΑΡΑΣ

Κι' ὁ κόσμος τρέχει ἀδιάκοπα
σὰν τὰ θολὰ νερά σου,

Γ. ΚΟΝΣΤΑΝ

ΣΥΝΘΕΣΗ

καὶ μέσ' στὸν κόσμον μοιάζω ἐγὼ
 μὲ μιὰ σταλαγματιά σου.

Σάν τὰ νερά σου τρέχουμε
 καὶ μόνο σταματοῦμε,
 στὸν καταρράχτη τῆς ζωῆς,
 βαρειά νὰ σωριαστοῦμε.

Ὁ Πετρόπουλος ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα καὶ μέχρι τὰ 1940 βρισκόταν στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του τὴν Πάτρα. Ὅμως, προτοῦ γυρίσει πίσω, ἔχασε τὸ φῶς του: Δὲν ἔσβυσε τ' ἀστέρι μου· μὰ θόλωσ' ἡ ματιά μου, Καὶ βλέπω χάος ἀπάνω μου, βαρὺ καὶ σκοτεινὸ. Ἴσως νὰ πάω στὸν τόπο μου ν' ἀναστηθῆ ἡ χαρά μου, νὰ ξαναδῶ τ' ἀστέρι μου ψηλά στὸν οὐρανό...

Ἐνας ἄλλος ἑλληνοαμερικανὸς ποιητὴς, γιὰ τὸν ὁποῖο μάλιστα ἔγραψε κριτικὸ σημεῖωμα ὁ ἴδιος ὁ Παλαμάς, εἶναι ὁ Λάζαρος Ἀναστ. Λαζαρίδης. Ὁ ποιητὴς τῆς συλλογῆς «Ἀδράστεια» ὑπῆρξεν ἐργάτης ὀρυχείων στὴν Ἀμερική, ἡ ἀποκάλυψις του δὲ ὀφείλεται στὸν Δρ. Δημήτριο Καλλιμάχο ποὺ τὴν ὑπογραφή του συναντᾷ ὁ ἀναγνώστης τοῦ τεύχους αὐτοῦ σὲνα πλατὺ διεξοδικὸ δοκίμιο γιὰ τὸν Μιχ. Ἀναγνωστόπουλο.

Ὁ Λαζαρίδης ποὺ εἶχε κλασσικὴ μόρφωση κι' ἀσχολήθηκε μὲ θέματα καθαρῶς φιλολογικά, ὅπως εἶναι ἡ μελέτη του «Ἡ Ἑλληνικὴ βουκολικὴ ποίηση», κυρίως ὑπῆρξεν ὕμνογράφος - τουλάχιστον αὐτὸ εἶναι ἡ παράπάνω συλλογὴ του. Δὲν εἶναι ἡ μόνη βέβαια γιὰτὶ πρωτοεμφανίσθηκε στὰ 1911, μὲ τὴν πρώτη του συλλογὴ «Ἡ Αὔρα τοῦ Γρανικοῦ» γιὰ τὴν ὁποία ἔγραψε ἐπαινετικὰ ὁ Φουτρίδης.

Ὁ Παλαμάς, ἔχοντας ὑπ' ὄψει του τὴν «Ἀδράστεια», ἔγραψε, μεταξὺ ἄλλων, πῶς «ὁ ὕμνογράφος (ὁ Λαζαρίδης) εἶναι ποιητὴς πρωτότυπος μὲ ἀνεξάρτητην ἔμπνευση, θρεμμένη ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν, ποὺ συνοδεύουν μὲ τοὺς στίχους των, σὰ μυστικὰ μοτίβα κάθε του ποίημα, τοὺς ὕμνους του, ποὺ τοὺς ξεχωρίζει φῶς καὶ ξαστεριά, ἐδῶ κι' ἐκεῖ, μὲ μιὰν ἀφθαστὴ νεανικὴ ἀφροντισιά, χυμένους ὅμως ὠραίους ἀπὸ τὸ στερεὸ τους καὶ τὸ φτερωτὸ περπάτημα, τοὺς ἀπευθύνει ἀράδα - ἀράδα πρὸς τίς Ἴωνικὲς πολιτεῖες, τὰ Ἑλληνικὰ νησιά, τὰ Μικρασιατικὰ χῶματα ἕνα πρὸς ἕνα, καὶ ἡ Σμύρνη, καὶ ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Χίος, καὶ ἡ Ζάκυνθος, καὶ τὸ Βυζάντιον, καὶ ἡ Πάτμος ἀνά-

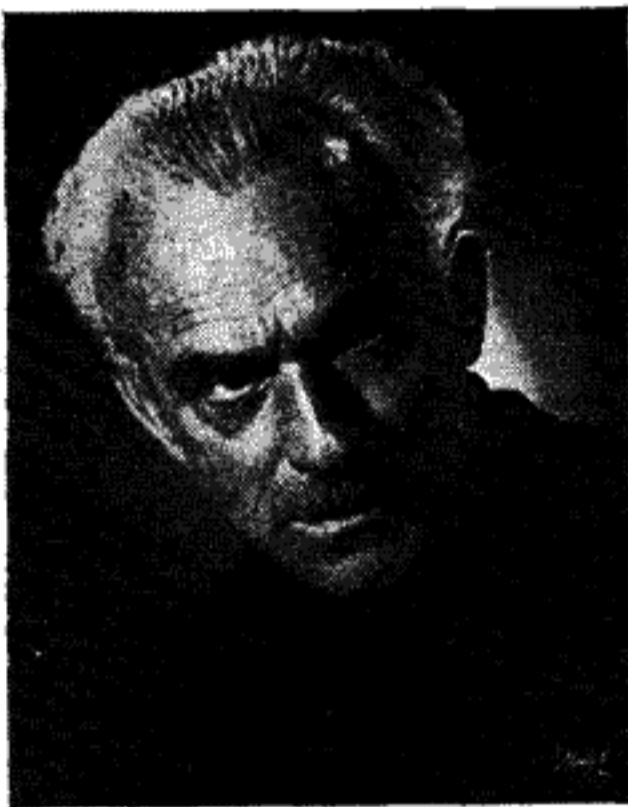
μεσα σὲ πόσα ἄλλα μέρη. περνοῦνε καὶ ξαναζοῦν μέσα στὸ τραγοῦδι του...» («Ἐλεύθερος Λόγος», 16 Μαρτίου 1925).

Ὅμως κι' ὁ Λαζαρίδης, ὅπως οἱ Καζαντζῆς καὶ Πετρόπουλος, δυστυχῶς, ἀπουσιάζουν ἀπὸ ὅλα τὰ βιβλία ποὺ ἔχουν θέμα τους τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὰ ἔργα του!...

ΘΡΑΚΗ

Θράκη περήφανη, Θράκη γενναία
 στὴν κεφαλὴ σου κορῶνα χρυσὴ
 Στὸ δεξιὸ χέρι σου κρατᾷς ρομφαία,
 Ἐμπρὸς! ἐβύζαξες ἀνδρείας βυζί.

Ἐμπρὸς! μὴ στέκεσαι καὶ τῶν
 βαρβάρων
 Ρίξε τὸν ἀνομον κάτω ζυγόν,
 Εἰς τοὺς τυράννους σου σπείρε
 τὸν χάρον,
 Διῶξε τὸ μίασμα τ' ἀγαρινόν.

Ὁ κ. Πολύγνωτος Γ. Βαγῆς

Ἐνας ἀξιόλογος πεζογράφος, ἄγνωστος ὅμως κι' αὐτός, ἦ ἔν πάσῃ περιπτώσει, μὴ ἀναφερόμενος ποτέ καὶ πουθενά, σὰ νὰ μὴ ὑπῆρξε ποτέ, εἶναι ὁ Μιχαὴλ Ἰατροῦ, ποὺ στὰ 1921 στὸ Πίτσμπουργκ, τῆς Πενσυλβανίας, τύπωσε μιὰ συλλογὴ ἀφηγημάτων (κάτι σὰν ἀναμνήσεις μετανάστου, μὲ ἐσωτερικὴ γραμμὴ καὶ συνέπεια) μὲ τὸν παράδοξο τίτλο «Φύσα Διάολε ν' ἀλέσουμε». Πουθενά δὲν συνάντησα τὸνομά του μῆτε ποτέ ἄκουσα τίποτε γι' αὐτὸν ἐκτὸς ἀπ' ὄσες φορές ρώτησα σχετικὰ. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἤξερε νὰ

μοῦ πῆ, συγκεκριμένα πράγματα—ποὺ βρῖσκεται, τί κάνει κλπ. Ὡστόσο, ἔχω τὴ συλλογὴ του στὰ χέρια μου—καὶ αὐτὸ εἶναι ἴσως τὸ σπουδαιότερο.

Νὰ ἔνα κομματάκι, ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν «Ἀργοναύτη» του, ἔτσι ἀρχίζει: «Ξεκινήσανε, καὶ εἶχαν φθάσει στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ. Θὰ τώπερνε μὲ τὰ πόδια, ἀλλὰ ἔλα ποὺ εἶχε τὰ ροῦχα, τὸν μπόγο. καὶ ἀναγκάσθηκε νὰ πάρῃ μουλᾶρι. Ἀπὸ αὐτὴν τὴ ραχοῦλα, ἔβλεπε τὸ χωργιό, γιὰ τελευταία φορά, καὶ ποιὸς ξέρει γιὰ πόσα χρόνια...»

Ἐρριξε μιὰ ματιά, γιὰ μιὰ στιγμή, γιὰτὶ ὁ κύρ Γιαννακός, τὸν πρόφθασε μὲ τὸ μουλᾶρι καὶ βιαζότανε.

Ἄν ἦταν ἀγωγιάτης, θὰ τὸν ἔστερνε στὸ διάολο... «Στάσου ρε νὰ ἰδῶ τὸ χωργιό πρὶν πάρουμε τὴν κατηφοριά...». ὁ κύρ Γιαννακός ὅμως, δὲν τὸ ἔκαμε γιὰ

λεφτά, ἀπὸ φίλια γιὰ τὴ γρηά, καὶ γιὰ αὐτὸ μῆκε στὸν κόπο στὴν ἡλικία του.

Μιά ματιὰ μόνο... φωτογραφία ἔγινε στὸ μυαλό του, εἶχε τυπωθεῖ ἐκεῖ, τὴν εἶχε πάντα μαζὺ του, στὶς δυστυχίες, στὴ φτώχεια, στὴν ἀπελπισία, καὶ τώρα στὴν εὐτυχία του τὴ φώναζε σὰ νὰ ἦτανε κάτι ζωντανό, καὶ ἔβγαινε ἀπὸ κάπου, ἀπὸ κάποιον συρτάρι τοῦ μυαλοῦ του καθάρη, χτυπητὴ σὰν καθρέφτης. Σὰν κορνίζα ἔβλεπε τὰ κατσάβραχα τοῦ βουνοῦ, μὲ καμμιὰ ἑλῆ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, μὲ τὴν πεζούλα της, τὰ μονοπάτια ποὺ φεύγανε ἀπὸ τὸ χωργιό, σὰ μεγάλα φεῖδια, καὶ σχίζανε τὰ θυμάργια καὶ τὶς ἀφάνες, τὴ ρεματιά ὄλο κοτρώνια, τὰ σπιτάκια σὰ σωρὸ ἀπὸ λάσπη, σκεπασμένα ἀπὸ κρεμμύδια, κλεισμένα μέσα στὶς φράχτες των, σὰ νὰ φοβόντουσαν πὼς θὰ τὰ πάρῃ ἡ βροχὴ, τὸν Ἅγιο Δημήτρη, φτωχικὴ ἐκκλησιά γιὰ ἕνα τέτοιο μεγάλο Ἅγιο, καὶ σὲ μιὰ γωνιά, τὸ πατρικὸ του σπίτι, φτωχότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα, ποὺ τοῦ φαινότανε τώρα πειὸ ὁμορφο ἀπὸ ὄλα, μὲ τὶς δυὸ γκορτσές του στὴν αὐλή... Τὸ περιβολάκι ποὺ τοὺς ἔδινε τὴ ντομάτα, τὰ τζαρτζαβατικά τοῦ σπητιοῦ, καὶ κάτι ἀγγουράκια, ποὺ νὰ ἔτρωγες τὸ πρωτὶ μὲ τὴ δροσιὰ πάνω τους, τύφλα νὰ εἶχε τὸ καλλίτερο αἶς-κρήμ...

Στὸ φουσκὶ πάνω, ξαπλωμένο τὸν Τραχηλι, τὸ λαγωνικό του, μὲ τὸ μάτι καρφωμένο πάνω στὴν πόρτα τοῦ σπητιοῦ, σὰν νὰ περίμενε νὰ τὸν ἰδῇ νὰ βγῆ μὲ τὴν τσάγρα του, καὶ τότε, οὔτε μὲ ἀλυσίδες τὸν κρατοῦσε!

Πίσω στὸ κοτέτσι, τὴ γρηά μάνα του, ξυπόλυτη, μὲ τὸ σχισμένο σιγκοῦνι της, καμπουριασμένη ἀπὸ τὰ βάρη καὶ τὰ σηκώματα τόσων χρόνων, σὰν ἕνα ἀγαματάκι ἀπὸ ξύλο, ποὺ γιὰ χρόνια τὸ ξέπλυνε ἡ βροχὴ καὶ τὸ ἔσκασε καὶ ἐζαρούγλιασε ὁ ἥλιος, νὰ ταῖζῃ τὶς κότες της, ποὺ τὴν στριφογυρίζανε σὰν παιδάκια, ποὺ περιμένουν νὰ τοὺς μοιράσουν κόλυβα σὲ κανένα μνημόσυνο.

Δὲν εἶδε ἄλλο, δὲν ἤθελε νὰ ἰδῇ ἄλλο, φοβήθηκε μὴ μετανοιώσῃ καὶ γυρίσῃ πίσω.

Ἔκλεισε τὰ μάτια του, ἔσκυψε τὸ κεφάλι... καὶ ἔμπρός!

Ἐνας ἄλλος, ἐπίσης ἀξιόλογος, ἑλληνοαμερικανὸς διανοούμενος, ποὺ δὲν ὀ-

πάρχει πιά στὴ ζωὴ, ὅπως ὄλοι οἱ παραπάνω, εἶναι ἀναμφισβήτητα καὶ ὁ Κ. Ζαμπούνης.

Ὁ Ζαμπούνης ποὺ πέθανε μόλις πέρσι, ὑπῆρξεν ἰδιοκτῆτης καὶ συντάκτης τοῦ «Σάτυρου», ἐξέδωκε δὲ συνολικὰ δυὸ τόμους. Τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Στιγμαὶ μελαγχολίας» καὶ τὸ «Στὰ φτερά τῆς Σκέψης», συλλογὴ ἀπὸ πεζοτράγουδα.

Νὰ ἕνα δείγμα, στὴν τύχη παρμένο:

«Ἐφυγε ἡ ἀγαπημένη μου, μὰ τὸ σπίτι ἀκόμα ἀντιφεγγίζει τὴ χάρι της.

Ἐνας ἀγέρας χαρᾶς καὶ καλωσύνης περνᾷ πάνω ἀπ' τοῦ σπιτιοῦ τὰ πράματα, κι' ὄλα χαμογελοῦνε, γιὰ τὴν χαϊδεύει ἡ σκέψη της.

Τὸ κάθε τι, ποὺ ἀγγιξαν τὰ κρινοδάχτυλά της, μιὰ ξωτικὴ σκορπίζει τριγύρω εὐωδιά, μὰ ἡ καρδιά μου κλαίγοντας ἀποζητᾷ τὸ μῦρο τῶν μαλλιῶν της.

Τὰ χεῖλη μου τὰ στέγνωσε ὁ πόθος κι' ὁ νοῦς μου καρτερῶντας τὴν, δέρνεται σὰν φίδι μέσ' στῆς πικρῆς ἀπαντοχῆς τὸ τρίσβαθο σκοτάδι.

Πότε θὰ ξαναρθῇ νὰ νοιώσω καὶ πάλι τὴ ζωὴ;

Ἐφυγε ἡ ἀγαπημένη μου, μὰ τὸ σπίτι ἀκόμα ἀντιφεγγίζει τὴ χάρι της.»

Δὲν ἔδωσα παρὰ μιὰν ἐντελῶς ἀμυδρὴ εἰκόνα ἐκείνου ποὺ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ προσφορά τῶν ἀπελθόντων ἑλληνοαμερικανῶν δια-

νοουμένων. Πρέπει κάποιος νὰ τ' ἀποφασίσῃ, καὶ νὰ καθίσῃ νὰ συνθέσῃ τὸ βιβλίον ποὺ νὰ κλείνῃ τὴν παρουσία τους καὶ τὴν προσφορά τους καὶ νομίζω, πὼς ἀξίζει πολὺ τὸν κόπο κάτι τέτοιο. Τὰ λίγα δείγματα ποὺ δώσαμε παρπάνω, μιλοῦν ἀφ' ἑαυτῶν. Οὐδέποτε λογοτεχνία στὸ ξεκίνημά της ἔδωσε περισσότερα ὀνόματα καὶ καλλίτερη ποιότητα, μέσα σὲ πενήντα χρόνια, καὶ πρό πάντων μέσα σὲ ξένο περιβάλλον.

Ὅταν μάλιστα, ὅπως πρέπει ἄλλωστε, συνδέσῃ κανεὶς αὐτὰ τὰ λίγα, μὲ ὅ,τι ἀκολουθεῖ, σὲ ἄλλες σελίδες, ἀπὸ τοὺς ζῶντες ἑλληνοαμερικανοὺς λογίους, δὲν μπορεῖ, νομίζω, παρὰ νὰ βγάλῃ τὸ συμπέρασμα του, ποὺ σὲ καμμιὰ περίπτωση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν εἶναι εὐνοϊκὸ πέρα γιὰ πέρα.

Ἀπὸ τὴ συνοπτικὴ αὐτὴ εἰκόνα, ἀπουσιάζει ἕνα πολὺ ἀξιόλογο ὄνομα—τόνομα

Ὁ κ. Γ. Κόνσταν.

τοῦ ἀξέχαστου Μιχάλη Πολίτη, ποὺ ἀνήκει τόσο στὴ Μητρόπολη ὅσο καὶ στὸν Ἑλληνισμό τῆς Ἀμερικῆς γιὰ τὸν ὁποῖο μόχθησε ἐπὶ δέκα περίπου χρόνια, ἀπεγνωσμένα προσπαθώντας νὰ μεταδώσῃ σ' αὐτὸν κάτι ἀπὸ τὶς μεγάλες καὶ ἀδολες ἀγάπες τοῦ πρὸς τὴν Τέχνη καὶ τὰ Γράμματα, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν ὁποία κι' αὐτός, βέβαια, ἔκλεισε μέσα στὴν ἀμοιρῆ ψυχὴ του.

Ὅμως τὸνομά του καὶ τὸ μικρὸ του ἔργο, ἢ προσπάθειά του μᾶλλον, εἶναι γνωστὰ στὴν Ἑλλάδα. Ἀπλῶς ἴσως, πρέπει νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ Πολίτης, κατὰ τὰ δέκα χρόνια τῆς ἐδῶ δράσης του (1939-1948) κατάφερε πολλὰ καὶ σοβαρὰ πράγματα, ποὺ ἄλλοι δὲν μπόρεσαν, ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν ἔκαμαν, μολονότι εἶχαν πολλαπλάσια χρόνια ἐδῶ. Μεταξὺ ἄλλων, ὁ Πολίτης, ποὺ ὡς γνωστόν ἦταν ἕνας εὐφυέστατος καὶ γλωσσομαθέστατος πνευματικὸς ἄνθρωπος μὲ πολλὰ καὶ ζωντανὰ ἐνδιαφέροντα, ἔγραψεν ἄρθρα στοὺς «Τάϊμς Νέας Ὑόρκης», στὴν «Ἡνσαϊκλοπίντια Ἀμερικάννα», στὸ περιοδικὸ «Μπούκς Ἐμπρόντ» κλπ. γιὰ τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ μουσικὴ. Ἐπίσης στὸ βιβλίο τῶν καθηγητῶν Φράνσις Μπράουν καὶ Τζόζεφ Ρῶσεκ, «Οὐάν Ἀμέρικα, Δὴ Χίστορυ, Κοντριμπιούσιονς ἔντ πρέζαντ πρόμπλεμς ὀφ ἄουρ Ρέσιαλ ἔντ νάσοναλ Μινόριτιζ», ἔγραψε τὸ κεφάλαιο γιὰ τοὺς Ἑλληνες.

Ὅταν συμπληρώθηκαν πέντε χρόνια

Ὁ κ. Τζῶν Ξέρων.

ἀπὸ τὸ θάνατό του, τοῦ ἀφιερῶσαμε μερικά λόγια. Ἀνάμεσα σ' αὐτά, θρηνώντας τὸν πρόωρο χαμὸ τοῦ ἐξαιρετοῦ αὐτοῦ Ἀθηναίου, ποὺ ἀγάπησε τόσο πολὺ τὸν Ἑλληνισμό τῆς Ἀμερικῆς, γράψαμε καὶ τοῦτα: «Ὁ θάνατός του, ποὺ συνετελέσθη κάτω ἀπὸ τὶς γνωστὲς δυσμενεῖς συνθήκες (ἄρρωστος καὶ ἀνήμερος καὶ φτωχὸς κλπ.), εἶναι ἢ καλλίτερη ἀπόδειξη τῆς ἀνωτέρας πνευματικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Διότι, δυστυχέστατα, εἶναι πιά κοινοτοπία μεγάλη, τὸ νὰ ποῦμε, ὅτι σ' αὐτὸ τὸν κόσμον τῶν ὑπόπτων καὶ βρωμερῶν συναλλαγῶν καὶ τῶν ξεδιάντροπων συμβιβασμῶν καὶ ὑποχρεώσεων, ἐκεῖνος ποὺ ἠτ-

τᾶται εὐκολώτερα ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλον, εἶναι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος — καὶ ἂς ἔχει αὐτὸς περισσότερα ἐφόδια, καὶ ἂς ξέρει καλύτερα τὰ ἐγκόσμια... Ἡττᾶται οὕτως ἢ ἄλλως, γιὰτὶ μειονεκτεῖ ἀφάνταστα ἔναντι τοῦ ἰδιότυπου ὀπλισμοῦ ποὺ φέρνει ὁ ἀντίπαλός του, ὁ μὴ πνευματικὸς ἄνθρωπος δηλαδὴ γιὰτὶ τὸ ἰδεώδες αὐτοῦ, βρίσκειται πάντοτε σὲ ὀριζόντια γραμμὴ, πάντοτε δηλαδὴ ἔμπρὸς καὶ χαμηλά, ἐνῶ τὰ ἰδανικά του Πολίτη καὶ τῶν ὁμοίων του, ὄλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, βρίσκονται κατακορύφως, ἐπάνω, ὕψηλά! Καὶ ὁ ἄτυχος Ἀθηναῖος λόγιος καὶ καλλιτέχνης, πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀτένιζε πάντοτε, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπόρεσε ποτέ του νὰ προσγειωθῇ...» («Ἐθνικὸς Κήρυξ», 18 Ἰουλ. 53, μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἀλέξ. Χατζηπέτρος.)

Γ— ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ

Ἐνῶ οἱ ἑλληνοαμερικανοὶ διανοούμενοι, ὅπως εἶδαμε, ἀρχίζουν νὰ ἐμφανίζονται συγχρόνως μὲ τὰ πρῶτα κύματα τῆς Ἑλληνικῆς μετανάστευσης στὴν Ἀμερικὴ, ὅπως ὁ Καζαντζής, ὁ Φασουλαρίδης κλπ., οἱ καλλιτέχνες ἀργοῦν. Πρέπει νὰ περάσουν, τουλάχιστον 20—30 χρόνια, γιὰ νὰ τοὺς δοῦμε νὰ προβάλλουν στὸ καλλιτεχνικὸ ἀμερικάνικο προσκήνιο.

Γύρω στὰ χρόνια τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, θὰ ἐμφανισθοῦν. Καὶ εἶναι αὐτοί, οἱ ἴδιοι ποὺ σήμερὰ ἐκπροσωποῦν, ὄχι μόνο τὴν ἑλληνοαμερικανικὴ τέχνη,

ἀλλὰ συχνά, καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀμερικάνικη, ὅπως λ.χ., σὺτὲς κιόλας τὶς ἡμέρες, ὁ γλύπτης Πολύγνωτος Βαγῆς ἀντιπροσωπεύει ὀλόκληρη τὴ μοντέρνα ἀμερικάνικη γλυπτικὴ στὴ σχετικὴ ἔκθεση ποὺ ὠργάνωσε, ἀπὸ μηνῶν ἤδη, σὲ σειρά αἰθουσῶν, τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ Ἰσογείου, τὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο Νέας Ὑόρκης (κὺττα «Ἐθν. Κήρυκα», 2 Νοεμβρίου 1955).

Τότε βέβαια, δὲν ἦσαν παρὰ 3—4 ὄλο κι' ὄλο οἱ ἑλληνοαμερικανοὶ καλλιτέχνες — τότε, δηλαδὴ, γύρω στὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, ὅποτε ἄγνωστοι ἀνάμεσα σ'